

PRIMUS INTER PARES. IPOSTAZE ALE UNUI ALTFEL DE LIDER

LUMINIȚA BOTOȘINEANU*, FLORIN-TEODOR OLARIU*, VERONICA OLARIU*

O personalitate care are atâtea valențe precum omagiatul nostru de astăzi face din ambiția de a-i creiona un portret complet pură vânare de vânt. În schimb, instantaneele din biroul de lucru sunt în măsură să ne aducă în față ipostaze ale cercetătorului: dialectologul de vocație, omul de teren, teoreticianul și metodologul, spiritul novator și omul de știință dedicat, coordonatorul, mentorul, formatorul, profesorul, omul. Profilul său ca lider al echipei de cercetare care realizează *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina* se întrece prin poziția simbolică pe care o ocupă în prima linie a domeniului la nivel național; se conturează astfel un statut binemeritat, dobândit prin deschiderea spre arii majore ale dialectologiei, dificil de cuprins într-o viață de om – atlas, etno- și sociotexte, teorie și metodologie – și care îl proiectează ca pe o sinteză fericită între Sever Pop, atlasistul și teoreticianul, și Emil Petrovici, anchetatorul și autorul de atlas și de texte dialectale, fapt care justifică plener alegerea în Comitetul național român al *Atlas linguarum Europae* (ALE) și colaborarea la *Atlas linguistique roman* (ALiR), proiecte europene de anvergură. În interiorul laboratorului de cercetare pe care îl coordonează cu strălucire și – paradoxal poate – cu discreție, s-au realizat tomurile de hărți și material necartografiat sau (ca parte complementară) culegerile de texte ale NALR. *Moldova și Bucovina* și, începând cu volumul al III-lea al atlasului menționat, s-a pășit într-o nouă eră în cartografia lingvistică, aceea a editării integrale cu ajutorul tehnologiilor digitale.

Mereu lângă noi și aproape de noi, lipsit de complexe inhibitoare, deși aflat în contradicție cu mediocritatea, nu pare să fi ținut niciodată transformarea mai tinerilor săi colegi în performeri ai științei reci, ci în primul rând sensibilizarea lor la viața limbii, dorința de a le transmite emoția, fascinația pe care o trăiește la observarea fenomenelor acesteia. Neobosit cercetător al faptului de limbă, îl extrage din aparența de banalitate și îl scoate la lumina științei. Îl vede pe teren sau îi simte potențialul în urma unor insistente și zilnice lecturi, cu care își hrănește continuu curiozitatea intelectuală. Astfel, Ideea, luminată de creativitate și de finețe

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

analitică, edificată cu rigoare și consecvență, se transformă în studii exemplare, adevărate modele, aflate în vecinătatea impecabilului, incontornabile pentru orice specialist în dialectologie sau fonetică, geografie lingvistică sau istoria limbii, limbă literară sau stilistică, frazeologie sau etimologie, cultivarea limbii, etnolingvistică și antropologie culturală, lexicologie sau pragmatică.

Iar, ca un aspect ce nu poate fi omis în acest context sărbătoresc, toate aceste rezultate ale muncii și creativității neobosite nu sunt rezervate apariției exclusiv în reviste de specialitate (cum mulți dintre semenii mei aleg să procedeze – poate și ca urmare a presiunii conjuncturilor profesionale), ci, cu regularitate, sunt împărtășite sferei mai largi a cititorilor obișnuiți, de exemplu prin intermediul unor rubrici permanente în publicații de informare și cultură generală dedicate, în general, cultivării limbii, o preocupare ce coboară în timp până spre începuturile carierei științifice – încă un semn al generozității cu care aniversatul de astăzi înțelege să trateze spațiul public, dincolo de cărțile de specialitate dedicate acestuia, focalizate pe analiza structurii și dinamicii limbajului publicistic sau ale textului jurnalistic.

Manifestând un interes generos pentru lucrările colegilor de breaslă, scrie mult și serios pe marginea acestora. Rezultatele nu sunt nicidecum niște prezentări formale sau niște inventare seci: comentariile aparțin specialistului avizat, perfect orientat în probleme de lingvistică generală și românească. Severitatea omului de știință autentic, caracterul neconcesiv, categoric al opiniilor sale, dar întotdeauna ponderat prin nuanțări și rezerve argumentative, formulate pe un ton constructiv, prin interogații și autointerogații, amendează prompt superficialitatea, iar purtătorii ei se lămuresc aproape de la sine că au nimerit pe teritorii străine. Profesor la școala rigorii întotdeauna temperate *cum grano salis*, disprețuiește confortul căilor bătătorite și este întotdeauna gata să urmărească *până-n pânzele albe* rădăcinile uitate ale expresiilor și detaliile revelatoare ale realității lingvistice.

Toate intervențiile sale publice sau private, de la comunicări științifice și conferințe la dialoguri spontane, au savoarea și spectaculozitatea conexiunii efective cu interlocutorul, întotdeauna fascinat nu doar de virtuozitatea demonstrației, ci și de bucuria comunicării cu Profesorul. Dacă în scris e livresc, de un rafinament care străbate fraze lungi și sofisticate, în expresia orală este mai nonformal, backgroundul erudit permițându-i să transforme detaliul aparent nesemnificativ în prilej de digresiuni docte, dezvoltate cu un entuziasm iradiant. Când se pasionează de vreun subiect, face excursuri bogate și provoacă discuții conduse maietic cu discipolii (pe care îi numește, cu generozitate, colegi sau colaboratori). Componenta socială, convivială a personalității sale transpare în emoționante flashbackuri care îi prilejuiesc ba schițarea portretului vreunui profesor de acum jumătate de secol, care se reanimă creionat în tușe sigure – ironice sau duioase, după caz –, ba evocarea vreunei întâmplări memorabile, în care se ancorează, firesc, discuții savante pe teme de specialitate. Întunecații ani '50-'60 îi stârnesc emoții inedite, eminentamente intelectuale, și vorbește cu însuflețire despre subterfugiile lingvisticii acelor timpuri, care, fără a face prea multe concesii, s-a salvat de la sufocare de sub mormanul de maculatură comunistă.

Și, pentru că începeam aceste rânduri cu ideea unui portret al omului de litere astăzi aniversat, animat în cercetările pe care le-a dezvoltat cu pasiune de-a lungul ultimelor decenii atât de analiza verbalului, cât și de cea a paraverbalului, credem că acest portret nu ar fi complet fără scoaterea în evidență și a... componentei nonverbale a personalității omagiate, componentă ce prinde contur prin gesturile, atitudinile și raporturile de proximitate desfășurate cotidian. Însă dacă noi, cei care îi suntem zilnic în preajmă, poate nu observăm de fiecare dată și la adevărata sa dimensiune această latură profund umană a omului de știință, plasată, după cum spuneam, mai degrabă în zona nonverbalului, a nespusului ce se lasă mai anevoios decriptat de semeni, poate că cei care ar putea depune o mult mai bună mărturie în favoarea acestei laturi ar fi tocmai prietenii necuvântători ai Domniei Sale. Prezența lor printre noi a devenit în timp un semn de normalitate și, în mod paradoxal, un gest sau, mai degrabă, o invitație la... incluziune socială pe care personalitatea celui omagiat o lansează celor din jur, printr-o mai bună comunicare și o mai strânsă apropiere a acestora în jurul ideilor de sorginte umanitară. Văzându-l mai mereu, dimineața sau seara, în curtea Institutului sau pe holurile acestuia, cum cu mare grijă și afecțiune își întâmpină de fiecare dată protejării (sau este întâmpinat de ei!), îți dai seama că ești în prezența unui adevărat model uman, pentru care viața nu înseamnă doar claustrare benevolă și benedictină în cetatea științei, ci și bucuria unui *carpe diem* asumat cu seninătate, dată de aceste întâlniri, evenimente, întâmplări la scară redusă – „bucuriile prin cei mici” am putea spune, parafrazându-l pe Iorga. Perseverența cu care Domnul Profesor caută zilnic întâlnirea cu aceste mici bucurii seamănă, în bună măsură, cu pasiunea Cercetătorului, de data aceasta, de a ieși mereu în întâmpinarea faptului de limbă ingenuu, provocându-i „epifania” prin măiestre volute argumentative, în care transpar, în simbioză, temeinicia informației științifice și bogăția fondului cultural, cristalizate, ambele, de-a lungul unei vieți dedicate culturii înțelese în sens larg.

Afecțiunea pentru lumea necuvântătoarelor este complinită în permanență și în mod autentic de pasiunea pentru Frumos, fie că ne referim la literatură, la artele vizuale sau la muzică. Nu de puține ori, când intri în biroul său, ești întâmpinat de arii clasice care se aud de la calculatorul din colț sau poți observa pe birou înregistrări ale filmografiei de aur, despre care îți povestește ca un avizat consumator, dar și din perspectiva specialistului în arta discursului (o ilustrare elocventă a acestei ultime ipostaze este, de exemplu, pasiunea cu care evidențiază, în discuțiile cu cei din preajmă, subtilitatea strategiilor maieutice folosite de personajul din *The King's Speech*, analizate atât din perspectiva specialistului în fonetică, cât și din cea a împătimitului de cea de-a șaptea artă).

În sfârșit, sfidând, oarecum, riscul de a cădea în derizoriu în împrejurările acestui text omagial, ținem să aducem în prim-plan o altă calitate a personalității aniversate: pasiunea pentru universul tehnicii, convertită, mai recent, în cea pentru tehnologiile informaționale. Moștenită, poate, din timpurile în care magnetofonul Tesla era un partener aproape nelipsit în peregrinările prin sudul

Moldovei pentru înregistrarea de etno- și sociotexte în registru dialectal, apetența pentru componenta tehnică a muncii de cercetare a luat, la începutul anilor 2000, înfățișarea interesului manifest pentru universul informaticii, ce transpune atât din atenția acordată digitalizării procesului de editare a atlaselor lingvistice românești, cât și din preocupările cotidiene legate de „manevrarea” computerului: din acest punct de vedere, trebuie să spunem că Domnul Profesor a absolvit cu brio cursurile, atât de stringente în condițiile actuale, ale *alfabetizării digitale*, chiar înaintea unor colegi de breaslă mult mai tineri.

Toate aceste pasiuni care îi definesc universul cotidian și, în același timp, îl definesc ca persoană reușesc să metamorfozeze cetatea științei despre care pomeneam mai sus (o cetate ale cărei chei le deține sub aspect simbolic, dar și în mod concret, rareori fiind cineva care să iasă seara mai târziu pe porțile Institutului) într-o *Cetate a soarelui*, pe care, însă, spre deosebire de ilustrul său înaintaș calabrez din ordinul dominican, a reușit să o scoată din zona utopiei și să-i dea, prin puterea propriului său exemplu, o exemplară consistență terestră.